

УДК 81'373

Політичний дискурс як контекст вербалізації
концепту «Тероризм»

Шепель Ю. О.

*Дніпродзержинський державний технічний університет,
м. Дніпродзержинськ, Україна*

У статті розглянуто засоби реалізації концепту 'тероризм' у текстах сучасного англомовного політичного дискурсу. Представлено мовні засоби вираження концепту «тероризм».

Ключові слова: *концепт, міжкультурні комунікації, політичний дискурс, соціокультурний контекст, понятійна складова, метафора.*

Необхідність у лінгвістичному дослідженні концепту «тероризм» зумовлена посиленням впливу гуманітарних факторів на розвиток людини і суспільства. Від вирішення проблеми міжкультурної комунікації залежить не тільки оптимізація взаємин між окремими людьми, але й успішний діалог між представниками всіх соціальних прошарків і суспільних угруповань, державних і політичних інституцій.

Отже, *актуальність* теми даної статті зумовлена, по-перше, пріоритетним місцем концепту 'тероризм' у політичному дискурсі з огляду на сучасну соціально-політичну ситуацію, по-друге, застосуванням когнітивно-дискурсивного підходу як стрижневого в сучасному мовознавстві. Об'єктом аналізу у статті обрано засоби реалізації концепту 'тероризм' у текстах сучасного англомовного політичного дискурсу. Предмет дослідження становлять мовні засоби вираження концепту 'тероризм', вибрані методом суцільної добірки з англомовних лексикографічних джерел, текстів політичних промов, а також зі ЗМІ. *Мета* статті полягає у виявленні місця та ролі концепту 'тероризм' у сучасному політичному дискурсі.

Виходячи з розуміння дискурсу в когнітивно-дискурсивній парадигмі (О. С. Кубрякова, І. С. Шевченко, О. І. Морозова, А. П. Мартинюк), англомовний політичний дискурс розглядаємо як мовленнєво-розумову діяльність, яка є обмеженою інституціональними рамками політичного спілкування та спрямована на переконання аудиторії, що обумовлює специфіку її кінцевої реалізації (політичного тексту).

У межах політичного дискурсу створюється нова система цінностей — соціальних, соціально-психологічних ідей і поглядів. Тому ціннісний підхід до вивчення дискурсу дозволяє розширити межі дослідження тексту, залучивши дані суміжних дисциплін: культурології, соціології, політології тощо [4].

Політичний дискурс частково перетинається з іншими видами дискурсу — релігійним, рекламним, юридичним, дискурсом масової комунікації та ін. [8, с. 26].

Обговорювання феномена дискурсу як мовленнєво-розумової діяльності людини у широкому розмаїтті соціокультурних контекстів останнім часом посилив інтерес до вивчення концепту як одиниці, яка забезпечує мовленнєво-розумову діяльність індивіда під час продукування та інтерпретації дискурсу, і спричинив формування низки підходів щодо концептуального аналізу.

Спираючись на тлумачення концепту як одиниці свідомості, розмежовуючи його понятійний, образний та ціннісний змісти, концепт «тероризм» визначається як одиниця мовного ресурсу індивідуальної свідомості, що репрезентує особистісну інтерпретацію засвоєного та привласненого у процесі соціалізації соціокультурного досвіду. Концепт містить понятійну, образну й ціннісну інформацію, різною мірою усвідомлювану продуцентами та інтерпретаторами політичного дискурсу.

Оскільки оцінка у структурі конотату номінативних засобів вербалізації концепту «тероризм», з одного боку, має імпліцитну природу, а з другого, — проявляє амбівалентність і залежить від системи аксіологічних орієнтирів як продуцента дискурсу, так й інтерпретаторів, ціннісна інформація не має специфікованих засобів вербалізації й, як правило, актуалізується на тлі понятійної або образної інформації.

Образна інформація пов'язана зі способом пізнання дійсності, що історично передує понятійній. На відміну від понятійної, вона не завжди піддається рефлексії. Образне пізнання завжди має своїм результатом наявне чуттєве уявлення (картинку, звуковий образ тощо) [5, с. 13]. Образний компонент концепту — це зорові, слухові, тактильні, смакові, сприймані нюхом характеристики об'єктів, явищ, подій, що відбиваються в пам'яті індивіда, тобто це релевантні ознаки практичного знання [1, с. 154].

Якщо понятійна інформація експліцитно актуалізується в дискурсі іменем концепту та цілою низкою номінацій, що репрезентують різноманітні аспекти та компоненти феномена тероризму: суб'єкти / об'єкти тероризму, їхні дії, мотиви, результати, засоби дії тощо, — то образна інформація переважно репрезентується метафоризованими номінаціями (як образними словами, так і фразеологізмами).

Погоджуючись з тим, що образна інформація, безперечно, пов'язана з конотативними асоціаціями, зауважимо, що їх не слід так різко відмежовувати від метафоричних, оскільки джерелом конотації переважно є саме метафора, що лежить у підґрунті образно вмотивованої номінації: слова чи фразеологізму [7]. Отже, образна складова частина концепту «тероризм» пов'язана із когнітивною метафорою як найбільш продуктивним способом концептуалізації феномену «тероризм» у політичному дискурсі.

Щодо класифікаційних параметрів концепту «тероризм», то згідно з існуючими класифікаціями у сучасній лінгвістиці [4, с. 258] його можна віднести до таких видів концептів:

1) за приналежністю певному суб'єктові концептуалізації — етноконцепт, властивий усім представникам етнічної спільноти;

2) за способом концептуалізації — фрейм як спосіб представлення стандартних знань: фреймова модель понятійного складника концепту «тероризм» структурована у вигляді акціонального фрейму, який виступає матрицею стосовно предметного фрейму, що структурує його слоти: [АГЕНС (СУБ'ЄКТ ТЕРОРИЗМУ – ТЕРОРИСТ) є ТАКИЙ (умотивований егоцентричною потребою досягнення певної мети)]; [АГЕНС (СУБ'ЄКТ ТЕРОРИЗМУ — ТЕРОРИСТ) діє ТАМ (в інституціональній (політичній) сфері)]; [АГЕНС (СУБ'ЄКТ ТЕРОРИЗМУ — ТЕРОРИСТ) діє на ПАЦІЄНСА (ОБ'ЄКТА ТЕРОРИЗМУ — ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО, УРЯД)]; [АГЕНС (СУБ'ЄКТ ТЕРОРИЗМУ —

ТЕРОРИСТ) діє задля МЕТИ / РЕЗУЛЬТАТУ (деморалізація / залякування / підкорення); [АГЕНС (СУБ'ЄКТ ТЕРОРИЗМУ — ТЕРОРИСТ) діє ТАК (застосовуючи певні методи: бомбардування / стрілянина / викрадення людей / залякування)];

3) у залежності від ролі у структурі свідомості «тероризм» можна диференціювати на культурний, ментальний, міфологічний, ідеологічний, філософський, адже він може розглядатися в кожному із наведених вище типів;

4) на підставі параметра об'єкта концептуалізації концепт «тероризм» може виокремлюватися як культурний концепт, у якому розмежовуються принаймні три складники: образ, поняття, цінність.

5) за обсягом інформації концепт «тероризм» можна класифікувати як енциклопедичний;

6) за якістю інформації — як понятійно-логічний.

Відповідно до класифікації В. І. Карасика, в кожному типі дискурсу існують три різновиди концептів: генеративні, дериваційні (похідні) та нейтральні [2, с. 89-96]. Майже в таких самих категоріях розуміє концептосистему дискурсу Г. Г. Слишкін, який розпізнає автохтонні та запозичені концепти [6]. До автохтонів він відносить ті, які В. І. Карасик називає генеративними, до запозичених — нейтральні, тоді як дериваційно вмотивовані розчиняються в них обох. У розумінні А. М. Приходька, дискурсивно зумовлена типологія концептів постає у вигляді конфігурації, об'єднання певної множинності в єдине й чітко розчленоване ціле, в якому фігурують метакони, автохтони й алохтони [3, с. 6].

Метаконні концепти утворюють ім'я дискурсу (скажімо, *політика* — для політичного дискурсу). Г. Г. Слишкін вважає їх «одинацями осмислення продуктів попередньої концептуалізації, оформлених як семіотичні утворення» [6, с. 10]. Такі імена стають провідними концептами, а точніше, — концепт-ідеями відповідного типу дискурсу (*авторитаризм, тоталітаризм, конфлікт, кооперація, демократія, інституція* тощо). Метаконцепти одночасно виступають термінологічними фіксаторами основних наукових понять відповідної галузі знання.

Автохтонні концепти історично сформувалися в межах даного виду дискурсу і продовжують регулярно в ньому відтворюватися (пор.: *влада* і *політик* — для політичного). Автохтони є концептуальними константами дискурсу, до яких слід віднести домінуючий (типовий, характерний, високо ймовірний, прогнозований) і регулярно реалізований набір концептів. Е. І. Шейгал називає їх специфічним набором ключових концептів, що утворюють дискурсивний простір [8, с. 69]. На чолі автохтонних концептів перебуває метакон — ім'я дискурсу. Алохтонні концепти, побутуючи атрибутами когнітивно-семантичного простору іншого дискурсу, переносяться до даного дискурсу для виконання певних комунікативних цілей (наприклад, порівняння політичного супротивника із двієчником) [3, с. 67]. Повертаючись до політичного дискурсу, А. М. Приходько зауважує, що, за його попередніми спостереженнями, окрім ВЛАДИ автохтонами виступають ПАРТІЯ, ФРАКЦІЯ, УРЯД, ПАРЛАМЕНТ, ДЕМОКРАТІЯ, СВОБОДА, ЗАКОН, НАРОД, ВИБОРИ та ін., а алохтонами, крім похідного ЛОЯЛЬНІСТІ та нейтральних КРАСИ, ЛЮБОВІ — ДИВО, КОХАННЯ, ЧОЛОВІК, ЖІНКА, НІЖНІСТЬ, ЗАБАВА, ЗАЗДРІСТЬ, КУРАЖ, ГРОШІ та ін. [3, с. 67].

Аналізуючи когнітивно-комунікативний патерн «концепти в дискурсі», А. М. Приходько зауважує, що цей патерн «сприяє формуванню когнітивної карти дискурсу шляхом преферентного використання ментальних одиниць під «тиском» трьох факторів (дискурсивних категорій) — середовища, модусу / режиму та стилю спілкування [3, с. 68].

За нашими спостереженнями, концепт «тероризм», можна віднести до концептів-автохтонів сучасного політичного дискурсу (згідно з класифікацією А. М. Приходька). Наприклад, в англійській мові цей концепт вербалізується, перш за все, іменем концепту — відповідною лексемою *terrorism*, а також лексемами на позначення окремих слотів цього концепту, що називають терористів та методи, які вони використовують, мету / результат / місце скоєння терактів, дату (11 вересня), пор.: 1) The British people today do not fear the Russian people. But both the Russian people and the British people fear the malice and menace of international **terrorism**. They fear the possibility of **weapons of mass destruction** in the hands of irresponsible or extreme states. (PM's speech in Rome on 28 May, 2002); 2) A long time ago last week, the vice-president of the United States said that if John Kerry is elected President "the danger is that we'll get hit again" by **terrorists**. (Times, Sep.20, 2004); 3) We see the nature of the enemy in **terrorists** who **sent a suicide bomber** to a teaching hospital in Mosul. We see the nature of the enemy in **terrorists** who **behead civilian hostages and broadcast their atrocities** for the world to see. (War on Terrorism. – President George W. Bush speech on June 29, 2005); 4) Giuliani won acclaim for the resolve he showed on **September 11** and the days and weeks following, but having Bloomberg on stage serves to remind voters that Guiliani was out of office within four months of the **attacks**, that most of the city's resurgence has been presided over by someone else – and that many New Yorkers were ready to be rid of Guiliani before **September 11** (The Washington Post, July 6, 2007).

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що концепт «тероризм» можна віднести до етноспецифічних, соціально- / політикообумовлених концептів-автохтонів сучасного англомовного політичного дискурсу, який історично сформувався в межах даного виду дискурсу й продовжує регулярно в ньому відтворюватися. До перспектив дослідження відносимо аналіз понятійного та образного складників розглядуваного концепту.

Список літератури

1. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — Волгоград : Перемена, 2002. — 477 с.
2. Карасик В. И. Институциональные концепты // Vita in lingua : К юбилею профессора С. Г. Воркачев. — Краснодар : Атриум, 2007. — С. 87-97.
3. Приходько А.М. Дискурсология концепту VS концептология дискурсу / А.М. Приходько // Вісник Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна. — 2007. — №782. — С. 66 – 72.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова – Полтава : Довкілля. — К, 2006. — 716 с.
5. Слышкин Г. Г. От текста к символу : Лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Г. Слышкин. — М. : Academia, 2000. — 128 с.
6. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г. Г. Слышкин. — Волгоград : Перемена, 2004. — 290 с.
7. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. — М. : Языки русской культуры, 1996. — 288 с.
8. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Елена Иосифовна Шейгал. — М. : Гнозис, 2004. — 325с.

Шепель Ю. А. Политический дискурс как вербализация концепта «терроризм» // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» – 2012. – Т.25 (64). – № 1. Часть 1. С.188-192.

В статье рассмотрены средства реализации концепта 'терроризм' в текстах современного англоязычного политического дискурса. Представлены языковые средства выражения концепта «терроризм».

Ключевые слова: *концепт, межкультурные коммуникации, политический дискурс, социокультурный контекст, понятийная составляющая, метафора.*

Shepel Yu. Political discourse as verbalization of concept "terrorism" // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communications». – 2012. – V.25 (64). – № 1. Part 1. – P.188-192.

In the article the facilities of realization of concept are considered 'terrorism' in texts of modern English-language political discursive. The language means of expression of concept are presented «terrorism».

Key words: *concept, cross-cultural communications, political discursive, a sociocultural context, metaphor.*

Поступила до редакції 22.04.2012 р.